

ДЕ МАМА

Оповідачка: Мариняк Іванна Стефанівна, 1926 р. н.

Інтерв'юер: Стрільчук Василь Михайлович

8 грудня 2001 року, місто Броди

[...]

— Як ставились німці до євреїв?

— Жидів били [вбивали — С. В.]. Чи їх лапали, чи вони втікали і їх били, бо я бачила в місті побитих жидів.

Біля Бродів, де пост ДАІ, недалеко бомбоскладу, там був парк, де німці вбивали жидів. Коли ми ходили туди дивитися, то бачили, як там витікала кров з-під землі.

[...]

— Чи вижив хтось з євреїв після німецької окупації, чи проживав у Бродах після війни?

— Полінер Софія Соломонівна 1925 року народження (1927 року народження за паспортом). Сім'я проживала в селі

Пониковиця. Німці привезли їх до Бродів. Коли вбивали її матір, то вона втекла, бо була дуже маленька на зріст.

[...]

Софія

Маленька, аж крихітна, у м'якому кріслі пані Софія виглядає, як горошина на долоні. Сидить, спокійно опустивши руки на покривало. Поруч — дбайливий онук, який щойно погодував стареньку. Тонке й сиве жінчине волосся сховане під блакитною шапочкою, на обличчі сяє усмішка. Тендітні пальці погладжують дитячу іграшку, що лежить на колінах.

— Коммен зі ессен! — раптом, ошелешивши нас, вимовляє на ідиші.

Kommen Sie essen. Завдяки тому, що бродівський ідиш близький до німецької, я розумію, що Софія Соломонівна запрошує нас поїсти.

— Ні, дякую, пані Софіє, — відповідаю німецькою. — Ми прийшли до вас. Хочемо поговорити. Я хотіла запитати про довоєнні Броди. Ви пам'ятаєте місто в минулому?

Жінка щиро всміхається, випромінюючи світло. Але не відповідає, погляд блукає стіною.

— Ви можете спробувати, звісно, але вже півтора року вона нічого не пам'ятає. Їй 92, вона має хворобу Альцгеймера, — пояснює онук. — Сенільну деменцію. Вона вже не може ходити, не може адекватно сприймати реальність.

— Софіє Соломонівно, на якій вулиці ви жили? — я не здаюся.

Пані Софія мовчить, міцно обійнявши іграшку. Ніби адресуючи їй своє питання, вигукує:

— Где мама? Где? Кричи: «Мама, мама!» Гоп, гоп, гоп! — на нас жінка не реагує.

— Софіє Соломонівно, скільки вам років?

— Гоп, гоп, гоп! — підкидає іграшку догори. — Гоп! Де мама?

Уперто роблю спроби, але врешті розумію, що це не має сенсу. Пам'ять утрачено.

— Ех, Софіє Соломонівно, — зітхаю. — Я так багато хотіла у вас розпитати.

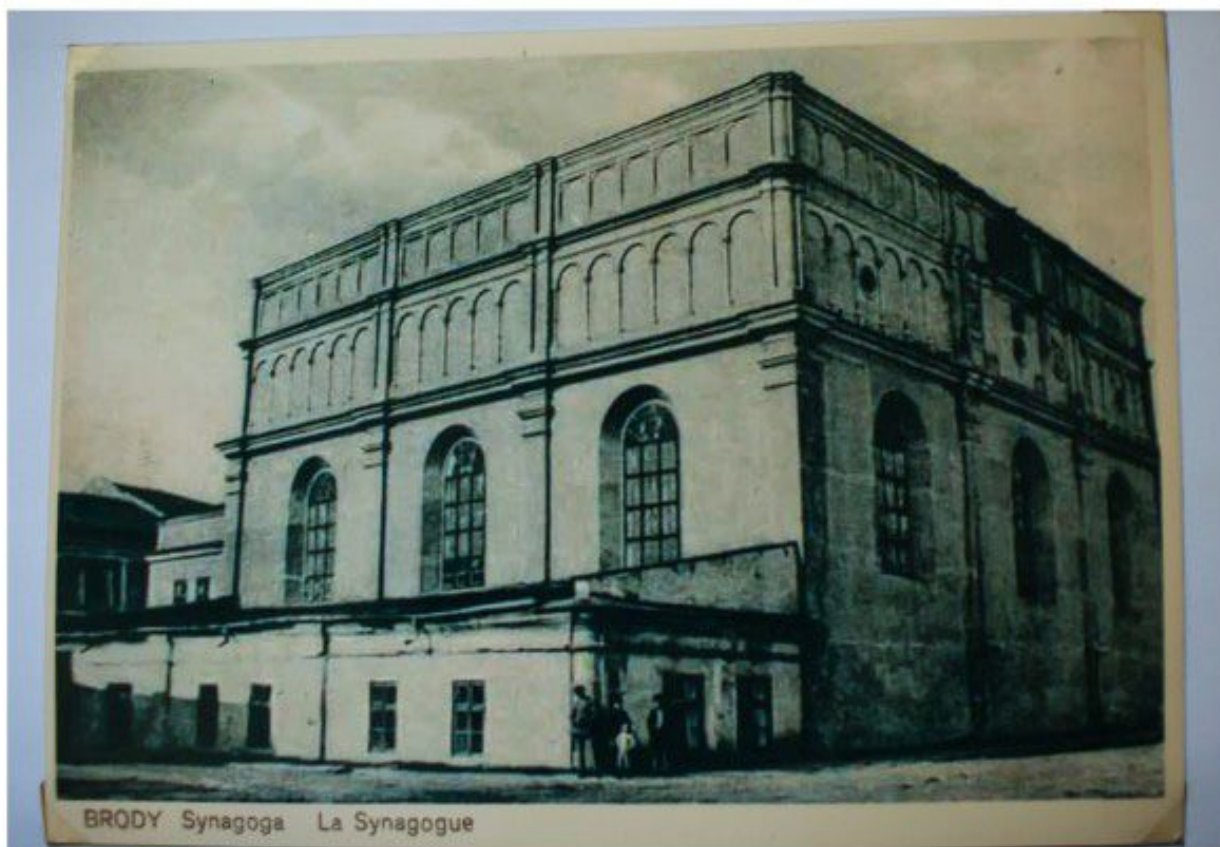
Про те, якими були Броди до війни

До Другої світової частка єврейського населення в цьому містечку на Львівщині сягала 89 %. Броди стояли на межі імперій, їх називали «галицьким Єрусалимом» і «Трієстом на континенті».

— За Польщі та вулиця називалася Леснівська, вона тягнулася з двірця [вокзалу] аж до села. Там ми жили, — 86-річна Надія Піняжко показує рукою в бік вікна, згадуючи свою вуличку в Бродах. — Біля церкви Юра треба йти наліво, ви знаєте. То там. Наш будинок був звичайний одноповерховий. Там жили мої батьки, я і мій брат.

Уже понад шість десятиліть пані Надія не живе в Бродах. Утім, добре пам'ятає рідне містечко. Ми сидимо в її львівській квартирі. У кімнаті тепло: стара піч прогріла грубі стіни.

— У кожній другій-третій хаті жили євреї, — розповідає.

Сиве волосся ледь спадає на вродливе обличчя, глибокий погляд викazuje легке хвилювання. — У нас по сусідству теж. Нерідко то були бідні будинки. Підлога під ногами прогиналася, нічого вдома не було. Але наші сусіди ще тримали магазин. Треба було подзвонити в дзвоник, відкривалися двері, тоді господарка виходила з кухні й щось продавала.

— Там, де церква, раніше була школа. Буквально на розі, де посередині парк. За Польщі казали Райківка. Колись у школі дуже добре вчили релігії. Пам'ятаю, як ми йшли до першого причастя 1939 року. Ми мали перший раз висповідатися, а тоді йти до школи. Усі дівчата були вбрані в біле. Я теж мала гарну білу суконку. І навіть вельон [вуаль] такий, лілію, з паперу зроблену. Коли ми вернулися до школи, нам зробили сніданє, какао нам давали. Я тим какао посмарувала [забруднила] суконку, — спалахує сміхом пані Надія. Ніби торкаючись тієї сукні, жінка поправляє ковдру.

— Поляки знущалися над нами. Коли розвалилася Закарпатська Україна, то одна полька підійшла до мене в школі й копнула зі словами: «То за вашу Закарпатську Україну!»

Викладали в школі польською, але багато учнів розмовляли «по-жидівськи». Як і Надія Піняжко, хоч вона й українка. Пізніше її онук, архітектор Тарас Піняжко, спробує реалізувати проект збереження синагоги в Бродах, що його 1988 року розпочав Семен Цимбалюк. Було запропоновано створити в Бродах Музей юдаїки як філію Львівського музею історії релігії. Утім, проект виконано лише частково, синагогу за призначенням не використовують. Будівля стоїть у руїнах, коштів на реставрацію місто не має.

— Жиди вчилися з нами, хоч мали й окрему школу. В нас була одна велика лавка, і нас сиділо там, може, дев'ятеро. Я з поляками не дружила. Дружила з жидами. Жидами й українцями. У мене були дві подруги, Люся та Еся. Така гарна була та Люся. Мала великі очі. Чо-о-орні, — розтягує слово. — А Еся вже трохи повна була. Була ще з нами Стефа, українка, так ми четверо дружили. Люся по моїй вулиці мешкала. Ми до неї ходили, бо їй з Америки прислали красиву велику ляльку. Вдома було ліжко, дзеркало, шафа. Бідно жили. Купляли трошки цукру, муки, каші. Та й усе. У них був звичайний дім, але інколи він працював як заїжджий двір. Люди приїжджали зі села на ярмарок продавати овочі, цибулю, кури, гуси. То вони заїжджали фірою на подвір'я і там ночували. Так сім'я заробляла.

— Прізвище нашого сусіда було Бергер. Сподик його називали. Жиди ходили по місту продавали помаранчі. Якийсь поляк почав виправляти єврея, що той неправильно каже «помаранчі», а той йому: «Поцалуй мене в дупе!»

Так то було.

Про те, що приховують написи на мацевях

Сонце сліпить, припікає в ший. Ноги човгають по свіжій траві, однак вкриваються якимсь білим пилом. Попереду густий ліс, що відкидає приємну тінь. Відкритий горизонт віднімає мову. Перед нами — тисячі давніх мацев. Такі кам'яні плити-надгробки євреї встановлюють у пам'ять про померлих. Ми на одному з найбільших єврейських кладовищ Львівщини.

— Під час Другої світової війни тут було поховано до чотирнадцяти тисяч людей, — розповідає, крокуючи кладовищем, старший науковий співробітник Бродівського історико-краєзнавчого музею Андрій Корчак. Він ще з університету вивчає єврейську тему в Бродях. Сам розробив екскурсію по цих пам'ятках. І єдиний у місті знає іврит.

— В один момент мені захотілося відчитати, що ж написано на цих мацевах, — каже науковець. — Я цей цвинтар знаю більше тридцяти п'яти років. Бродив тут і в дитинстві, і в студентські роки, мене завжди вабило це місце. Мене цікавлять історії культур. Когось цікавить рибу ловити, карти грати, а мене — оце. Потрохи я навчився читати на івриті.

— Сам? — питаю.

— Сам. Шукав щось в інтернеті, дивився за підручниками. Сучасний іврит перекласти легко, а макаронічні мови — іврит, змішаний з арамейською, ідишем, — дуже складні. На цих